

S Z Í N H Á Z

MARAT/SADE

Amikor először láttam a 82-es BITEF-en a kaposváriak *Marat/Sade*-előadását, akkor számomra Ács János rendezése 56-ról szólt. Egyértelműen. Beszédesen. A zárójelenet alapján: félreérthetetlenül.

Az „elmeógyógyintézet” falai a magasba emelkednek, a fenékfalat beborító függönyön egy nagyvárosi tér esőbe vesző képe látható, a néhány perccel előbb még lelkes elszántsággal, dübörgő léptekkel és harsány énekszóval, szorosan egymás mellett menetelő szereplők most, mint a kidőlt, egymásra dobált hasábok, fekszenek, köztük áll a Kikiáltó, kezében a barikádok macskakövével – és sír, hosszan, rázkódva. Siratja a forradalmat, a nagy emberi tettek jelképét – írtam le akkor így általánosítva, óvatosan, hogy ne okozzák bajt, kellemetlenséget sem a színháznak, amelyre akkortájt igencsak kirugtak, sem az előadás készítőinek. De 56-ra gondoltam, anélkül hogy ezt leírtam volna.

Most nyugodtan leírnám már, de számomra Ács János rendezése másról szól.

A jelenet – azt hiszem – pontos mása annak, amit évekkal ezelőtt láttam, örökíttem meg magamban.

Most is ott áll középen a Kikiáltó, a remek Máté Gábor, macskakövel a kezében, amit akár a háttérfüggönyre vetített várostér kövezetéből emelhetett ki. Ez a kő most is a forradalom barikádjaira emlékeztet. És kezében a macskakövel Máté Gábor ugyanúgy sír, zokog, rázkódik a teste, mint akkor. Kétségbeesetten.

Akkor, hét évvel ezelőtt Belgrádban mindenki tudta, mit sirat. Akkor nem is gondoltunk másra. Most viszont aligha jutott eszünkbe 56, mert magunkra gondoltunk. Nem érdekes többé 56, illetve már nem úgy érdekes, mint néhány évvel ezelőtt. (Mintha kissé el is nyűtték volna már, az aluljáróirodalom, a nagy hasznot remélő alkalmi kiadók és az „irodalmi” újságok is. Túlteng. De ez a sorsa minden jelentős eseménynek.)

Az előadás ettől függetlenül mégis él.

Más hangsúlyokkal.

Most nem csak, vagy elsősorban nem 56-ról szól, hanem *A* forradalomról. Minden forradalomról. Pontosan minden forradalom elárulásáról. Arról, hogy a forradalom csak eszköz, lehetőség, amivel visszaélnek, amit megcsúfolnak. Megcsúfolunk – mi, emberek.

Máté Gábor zokogása most ezt mondja.

A forradalmat siratja, azt, amelyet mindenki kihasznált és kihasznál. Ez érződik az egész előadásból.

Több ezzel vagy kevesebb a kaposváriak világhírű *Marat/Sade*ja?

Más.

Holott: szerkezete, jelenetei, színészi eszközei – azt hiszem – változatlanok maradtak. Ugyanolyan kidolgozott, szilárd előadás Ács János rendezése.

Csak mi értelmezzük, éljük át másként.

Mert mi változtunk. A világ. Bennünk és körülöttünk.

És hogy ez az előadás ezt is vállalni tudja, a megváltozott világot, az emberek idegrendszerének másféle érzékenységét, az *A színház*, *A művészet erejét* és csodáját igazolja.

És fontosságát.

G. L.

A KIHALLGATÁS

Börtöndarab – mondhatnánk legegyszerűbben.

De több is ennél.

A drámához helyzet kell és emberek kellenek.

A helyzet – melyben emberek vannak – meghatározói az adott tér és az adott idő.

Itt az idő 1953 karácsonya, a helyszín azonban egy (magyarországi) börtön, tehát semmiképpen sem olyan hely, ahol az ünnepnek megfelelően mutatkozik meg a szeretet, ahol együtt lehetne a család, s ahol ajándékokat kapnak és adnak egymásnak az emberek. Egy vonatkozásban azonban mégis jelentős a nap: a rabok – a híreket vivő borbély útján – most tudják meg, hogy elkezdődtek a felülvizsgálatok, kezdődik – lassan, nagyon lassan – az „olvadás”, amit az is jelez, hogy a börtön új parancsnokot kapott; Fóti Ferenc, alezredes, az ártatlanul elítélt Koplár István egykori barátja, elvtársa az új parancsnok. Ez a tény sokatmondó a foglyok számára. De mindenki másként értelmez. Koplár természetesen megértést, mihamarabbi szabadulást vár. A többiek ilyesemben nem reménykednek, nem is reménykedhetnek, mivel nem csak a Rákosi-rendszerrel kerültek konfliktusba, hanem a szocializmussal általában, a vallásos Horetzky Sándor éppen úgy, mint az egykori méltóságos, Kolosy Kálmán vagy a kiábrándultságában végső-kig cinikus munkás származású Balla Károly. Ők négyen vannak egy zárkában, amelyben az új parancsnokkal kapcsolatos vita után verekedésre kerül sor, s ez az esemény fordítja a parancsnok és helyettesének, a letűnőben levő rezsim emberének, Sajtos őrnagynak a figyelmét a négy elítélt felé.

Ennek a „figyelemnek” köszönve ismerjük meg a négy elítélt közötti viszonyt, s értesülünk a parancsnok meg a helyettese közötti konfliktusról is. A felrajzolódó drámai erővonalak mentén mutatkozik meg a szereplők jelleme. Horetzky ájtatoskodó vallássossága mögött lényegében embertelenség húzódik meg, hiszen saját fennen hangoztatott erkölcsi tisztasága nem szolgálhat mentségül, ha a hozzá való ragaszkodással rabtársainak árt. Tóth Béla a szereppel való teljes azonosulás szintjén, beleéléssel és odaadással mutatja meg Horetzky Sándor elítéltet, anélkül hogy egy pillanatra is eszébe jutna a nézők rokonszenvének a megnyerése. Naivul és mélyen emberien őszinte színjátszás ez, amellyel kapcsolatban talán nem is illik a szerepjátszás eleve ambivalens jellegét említeni. Ehhez a típusú alakításhoz legközelebb Jordán Tamás Koplárja áll. Póztalan, jó értelemben véve eszköztelen szerepformálás az övé, így egyesül játékában a börtönhöz szokott, ott edződött múlt és az óvatos jelen. A sokszor megtört ember olykor fölényre érlelődő méltósága érződik Jordán Tamás szerepfelfogásában. Velük szemben a másik két elítélt játékát emberi magatartásuknak megfelelően a szerepjátszás határozza meg. Kará-

csonyi Tamás Ballája a cinikusságba menekült ember nagy-nagy fájdmalmát, jóvátehetetlen kiábrándultságát példázza. Lukáts Andor méltóságosa pedig tisztakezűségének mániákus hangoztatása és őrzése ellenére sem nyerheti el rokonszenvünket, mert a lelke tisztátlan, vállalja, hogy eszközül használják fel, besúgóvá aljasodik.

A négy elítélt közötti viszonyt a jelzett jellem- és magatartásbeli sajátságok alapján bontja ki az író, vagy talán inkább csak jelzi, mert ez a viszonyhálózat inkább vázlatos, azt mondhatnánk, riportszerű, mint mélyre hatolóan drámai. Hasonlóképpen a riportszintjén marad Fóti és Sajtós viszonya is, jóllehet Spindler Béla és Sztarenik Pál árnyalt, külső megjelenésükkel fiziológiai kapcsolatban levő, hozható szerepformálása ezt a vázlatosságot leplezi. Kevésbé sikerül elmélyíteni a Koplár Fóti-szálat, nyilván mert ennek írói kidolgozása vázlatosabb. Kár, mert ez a kapcsolat önmagában megér egy drámát, amire itt nyilván nem is adódik mód kifejtetni, mert ez felbillentené a történetrészek közötti belső egyensúlyt, de apró jelzéseknél mégis többre lenne szükség. Krum Ádám mindent kétszer mondó őrmestere egyesíti a kiszolgáltatott és a hatalmaskodó ember jól ismert kétarcú magatartását.

Ennyiben börtöndarab *A kihallgatás*.

De egy adott társadalmi pillanat, állapot modellértékű leképzése is.

Így, ezzel több, mint csak egy börtöndarab.

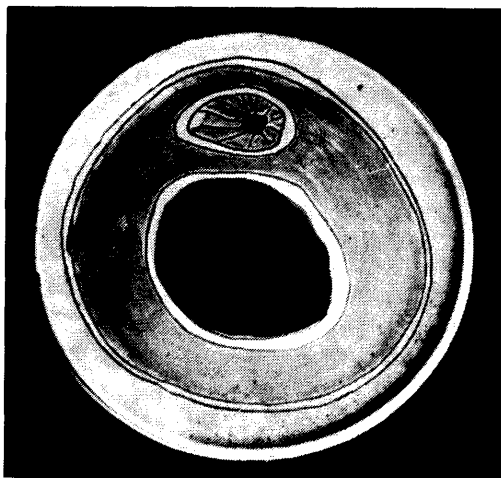
Hogy a napi politika és színpadi riportszint mellett Eörsi István drámájának kaposvári előadása művészet is, arra a jelzett színészi erények mellett döntő szereppel Babarczy László és Mohácsi János részletekre ügyelő, kidolgozott rendezése figyelmeztet első-sorban.

Számomra az előadás tökéletesebb, mint a darab.

A kihallgatás mindenképpen megrázó, autentikus színházi élmény, amely többet is ad annál, amit a színház nyújtani szokott.

Művészet és valóság.

GEROLD László

Ana Bešlić: Sárga virág